

ОБЩАТА ЕВРОПЕЙСКА ОТБРАНА И СИГУРНОСТ

И МЯСТОТО
НА БЪЛГАРИЯ
В НЕЯ

Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“

**БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ПО ФИЛОСОФИЯ И СОЦИОЛОГИЯ**

**ОБЩАТА ЕВРОПЕЙСКА ОТБРАНА
И СИГУРНОСТ И МЯСТОТО
НА БЪЛГАРИЯ В НЕЯ**

Научни рецензенти:

Проф. д-р Никола Иванов Аврейски

Полк. (оз) доц. д-р Захарин Страхилков Марков

София • 2025

Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ИНСТИТУТ ПО ФИЛОСОФИЯ И СОЦИОЛОГИЯ

**ОБЩАТА ЕВРОПЕЙСКА ОТБРАНА И СИГУРНОСТ И
МЯСТОТО НА БЪЛГАРИЯ В НЕЯ**

Съставител: *проф. д.ф.н. Борислав Градинаров*

Научен редактор: *проф. д.ф.н. Борислав Градинаров*

Авторски колектив:

- © Атанас Димитров Димитров, 2025
- © Благовеста Илиева Николова, 2025
- © Богдана Йорданова Тодорова, 2025
- © Борислав Николов Градинаров, 2025
- © Васил Костадинов Проданов, 2025
- © Вихра Иванова Павлова, 2025
- © Владислав Александров Спасов, 2025
- © Емил Иванов Люцканов, 2025
- © Иво Бойков Цеков, 2025
- © Камелия Петкова Цветкова-Недялкова, 2025
- © Мариана Георгиева Тодорова, 2025
- © Любомир Недков Кючуков, 2025
- © Христина Георгиева Амбарева, 2025
- © Христо Василев Проданов, 2025

ISBN 978-619-245-555-2

СЪДЪРЖАНИЕ

РЕЦЕНЗИЯ ЗА СБОРНИКА „ОБЩАТА ЕВРОПЕЙСКА ОТБРАНА И СИГУРНОСТ И МЯСТОТО НА БЪЛГАРИЯ В НЕЯ“ ОТ ПРОФ. Д-Р НИКОЛА АВРЕЙСКИ.....	6
РЕЦЕНЗИЯ ЗА СБОРНИКА „ОБЩАТА ЕВРОПЕЙСКА ОТБРАНА И СИГУРНОСТ И МЯСТОТО НА БЪЛГАРИЯ В НЕЯ“ ОТ ДОЦ. Д-Р ЗАХАРИН МАРКОВ.....	10
ПРЕДГОВОР: НОВИТЕ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ОТБРАНАТА И СИГУРНОСТТА (Борислав Градинаров).....	12
П Ъ Р В А Ч А С Т.....	19
ПЕРСПЕКТИВИ И ПРЕПЯТСТВИЯ ПРЕД ОБЩАТА ЕВРОПЕЙСКА ОТБРАНА (Борислав Градинаров)	20
ЕВРОПЕЙСКА СИСТЕМА ЗА СИГУРНОСТ ИЛИ ПРОСТО ТРУПАНЕ НА ОРЪЖИЯ? (Любомир Кючуков).....	34
ИДЕЯТА ЗА ЕВРОПЕЙСКО ЯДРЕНО СДЪРЖАНЕ: РЕАЛНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ВЪЗМОЖНИ СЦЕНАРИИ (Иво Цеков).....	43
ПОЗНАВА ЛИ ЕВРОПА ВРАГА СИ?(Вихра Павлова).....	57
МИГРАЦИЯТА КАТО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО ПРЕД СИГУРНОСТТА И ОТБРАНАТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ: СОЦИОЛОГИЧЕСКИ ПРОЧИТ (Камелия Петкова).....	78
МИГРАЦИЯТА И НЕЙНОТО ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ ДЕМОГРАФСКИЯ ФАКТОР В СИСТЕМАТА ЗА ОТБРАНА НА СТРАНАТА (Емил Люцканов).....	93
КРИЗИ, ИНДУСТРИАЛНИ РЕВОЛЮЦИИ, МИЛИТАРИЗАЦИЯ И СВЕТОВНИ ВОЙНИ (Христо Проданов).....	105
В Т О Р А Ч А С Т.....	129
ДОНАЛД ТРЪМП, РАЗПАДАНЕТО НА ЕВРОАТЛАНТИЗМА И ПРОМЕНИТЕ В СИГУРНОСТТА НА ЕС И БЪЛГАРИЯ (Васил Проданов).....	130
„БЯЛА КНИГА“ ЗА НОВИТЕ СТРАТЕГИЧЕСКИ РЕАЛНОСТИ, (Богдана Тодорова).....	148
РОЛЯТА НА БЪЛГАРИЯ В ПОДДЪРЖАНЕТО НА МЕЖДУНАРОДЕН МИР И СИГУРНОСТ – ПЕРСПЕКТИВИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА (Атанас Димитров).....	161

ДЪЛГОСРОЧНО СТРАТЕГИЧЕСКО ПЛАНИРАНЕ В ОБЛАСТТА НА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ – ОСОБЕНОСТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА (Благовеста Николова).....	180
ПРИЛОЖЕНИЯ НА ИНТЕЛИГЕНТНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ И БАЗИРАНИТЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ СИСТЕМИ ЗА ПОДПОМАГАНЕ НА ВЗЕМАНЕТО НА РЕШЕНИЯ ВЪВ ВОЕННИЯ И ОТБРАНИТЕЛНИЯ СЕКТОР (Мариана Тодорова)	206
ХАНА АРЕНТ, ВЪПРОСЪТ ЗА ЛИЧНАТА НЕПРИКОСНОВЕНОСТ И КРАЯТ НА УДОБСТВОТО (Христина Амбарева).....	234
ТЪРГОВСКАТА ВОЙНА САЩ-КИТАЙ И ПОЗИЦИОНИРАНЕТО НА ЕС И БЪЛГАРИЯ (Владислав Спасов).....	256

**РОЛЯТА НА БЪЛГАРИЯ В ПОДДЪРЖАНЕТО НА
МЕЖДУНАРОДЕН МИР И СИГУРНОСТ – ПЕРСПЕКТИВИ
И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА**

**THE ROLE OF BULGARIA IN MAINTAINING
INTERNATIONAL PEACE AND SECURITY: PROSPECTS AND
CHALLENGES**

Гл. ас. д-р Атанас Димитров

катедра „Национална и регионална сигурност“, УНСС

***Summary:** This paper argues that the idea of Common European Defence is still far from being implemented in practice due to different national interests within the EU and the dependence on the US-made armaments and military technologies. Against this background and given the rising defence expenditures and the changes in the international political order and security environment, the Republic of Bulgaria is on a crossroad: whether to continue to count on NATO and then on a future enhanced Common European Defence, or to look for other solutions as well. The present study suggests that Bulgaria should be aimed at achieving its national security through contributing more actively to maintaining international peace and security. This means that the country has to put a lot more efforts in peace operations, including in UN-led ones, as well as in humanitarian actions both through their funding and providing the necessary military and civil staff.*

Въведение

Въпросът за реализирането на общата европейска отбрана (ОЕО) и сигурност стои на дневен ред от края на Студената война. До началото на руската военна инвазия в Украйна през февруари 2022 г. той имаше второстепенно значение, особено на фона на ролята на НАТО в Европа и нейната периферия. С началото на втория президентски мандат на Доналд Тръмп в САЩ обаче

темата за изграждането на обща отбрана в рамките на ЕС придоби особено значение от гледна точка на сигурността на неговите страни членки, както и с оглед на очакваното нарастване на разходите за отбрана. Последното е и причина за пораждането на известно социално и политическо напрежение, тъй като отбранителните разходи са в постоянна конкуренция с други финансирани от държавата сфери и доводите за превъоръжаване и заделянето на огромни допълнителни разходи за отбрана в ЕС подлежат на различни интерпретации.

Република България не прави изключение в това отношение. Докато дебатите за необходимостта от общата европейска отбрана и начините за нейното постигане продължават, страната е изправена пред разрешаването на важни въпроси, свързани с осигуряването на нейната сигурност и отбрана, включително по отношение на нейния принос и роля за сигурността на целия ЕС в по-тесен смисъл, а в по-широк – и на света.

1. Общата европейска отбрана в съвременната среда за сигурност

Реализирането на общата европейска отбрана, включително обща европейска армия, съществува като идея от десетилетия, но ролята на НАТО в Европа, и особено на САЩ, оставя този въпрос на заден план в политическия дневен ред на ЕС. В последните години темата е повдигана многократно, преди всичко от страна на Франция, която вижда изграждането на обща европейска отбрана и армия като необходимост и алтернатива на зависимостта на ЕС от Съединените щати. Нещо повече, от началото на втория президентски мандат на Доналд Тръмп тази идея намира все по-често израз в политическата реторика и експертни анализи сред странни членки на ЕС. Тенденцията е обоснована преди всичко от настоящите геополитически обстоятелства и измененията в средата за сигурност, но фрагментираната политическа ситуация и преследването на тесните национални интереси от повечето държави засега спъва формулирането и практическото следване на конкретните измерения на ОЕО. Освен това редица държави виждат своята

сигурност през призмата на НАТО, а идеята за обща европейска армия сама по себе си повдига редица въпроси – от това кои държави биха предоставили свои въоръжени сили до това кой ще взема решение за нейните действия и ръководене в специфични ситуации, носещи повече риск за едни, отколкото за други от участващите в нея държави.

Сега съществуващата Обща политика за сигурност и отбрана (ОПСО) на ЕС заявява определени амбиции, но в действителност Съюзът остава преди всичко периферен участник в поддържането на международния мир и сигурност. Причините за това са различни – от членството на много негови страни членки и в НАТО, през следването на конкретни национални политики, до наличието на няколко основни организации за сигурност, опериращи в този домейн, и начина на вземане на решения в самия ЕС. В същото време обаче очакванията за негова по-активна роля не следва да се обосновават единствено с изменения в средата за сигурност и в следваните във Вашингтон политики. С други думи, не трябва да се действа реактивно, а проактивно, което произлиза и от факта, че съвкупно 27-те страни членки заделят за отбрана значителни финансови ресурси, които само за 2024 г. възлизат на близо 360 милиарда евро (табл. 1).

Таблица 1. Разходи за отбрана в ЕС, Китай, Русия и САЩ в периода 2020–2024 г. (в милиарди постоянни щ.д. за 2023 г.)

Държава	2020	2021	2022	2023	2024
Австрия	4 377.32	4 486.55	4 000.96	4 452.23	5 096.61
Белгия	5 887.56	6 500.07	7 364.11	7 629.40	8 196.95
България	1 382.77	1 470.39	1 615.36	1 989.70	2 265.11
Германия	58 975.73	58 457.70	61 110.14	67 285.20	86 301.29
Гърция	6 283.63	8 601.92	9 294.47	7 014.88	7 785.63
Дания	5 251.98	5 349.86	5 801.17	8 132.61	9 781.65
Естония	928.38	891.33	917.52	1 235.95	1 392.66
Ирландия	1 272.40	1 327.51	1 271.32	1 269.23	1 307.20
Испания	19 114.46	20 036.93	21 595.62	23 821.20	23 926.44
Италия	36 337.31	37 829.30	37 638.82	36 933.18	37 444.04
Кипър	526.82	555.53	566.37	558.88	584.72
Латвия	928.34	961.03	958.11	1 253.80	1 404.77
Литва	1 521.59	1 559.35	1 943.97	2 162.91	2 602.06

Люксембург	455.78	406.41	543.37	662.49	849.41
Малта	92.61	89.64	85.30	112.64	106.28
Нидерландия	14 546.00	15 022.00	14 540.68	16 624.82	22 439.23
Полша	16 980.05	17 836.41	18 057.22	26 342.76	34 488.35
Португалия	3 528.14	3 989.58	3 821.50	4 236.15	4 522.61
Румъния	6 188.20	6 053.26	5 871.92	5 628.03	8 065.75
Словакия	2 494.86	2 351.35	2 368.02	2 441.65	2 768.69
Словения	641.22	814.88	855.53	912.92	931.91
Унгария	3 403.61	2 776.02	4 020.71	4 355.48	4 718.44
Финландия	4 265.12	3 984.15	4 852.77	5 928.02	6 893.95
Франция	56 796.26	59 214.48	58 904.31	59 491.96	63 134.97
Хърватия	1 140.70	1 486.07	1 421.56	1 439.06	1 565.01
Чехия	4 503.02	4 902.80	4 668.04	5 056.28	6 676.02
Швеция	6 519.00	7 185.63	7 962.98	8 754.87	11 718.55
Общо за ЕС	264 342.86	274 140.15	282 051.85	305 726.30	356 968.30
Китай	259 923.33	266 692.29	278 474.44	296 821.38	317 561.04
Русия	67 316.16	68 649.76	88 877.37	109 203.62	150 534.00
САЩ	916 416.64	906 594.25	896 121.20	916 014.70	968 381.59

Източник: SIPRI Military Expenditure Database, 2025

Данните от Таблица 1 демонстрират, че ЕС разполага с икономическия ресурс да играе далеч по-активна и важна роля в поддържането на международния мир и сигурност, включително в осигуряването на своята сигурност и отбрана срещу външни заплахи. Що се отнася до последното, възприеманите като основни заплахи (от гледна точка на западните страни) в съвременната среда за сигурност Русия и Китай заделят по-малко средства за отбрана, отколкото ЕС, като в първия случай разликата е над два пъти. Към това трябва да се добави и икономическата сила на Съюза, изразяваща се в генерирането през 2024 г. на общ брутен вътрешен продукт (БВП) на стойност приблизително 17.95 трилиона евро¹, на фона на БВП на Китай за с. г., равняващ се на 134908.4 юана² (близо 16.42 трилиона евро)

¹ Виж Eurostat. (2025). Gross domestic product (GDP) and main components (output, expenditure and income), https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_gdp/default/table?lang=en&category=na10.nama10.nama_10_ma. [accessed 03.06.2025].

² Виж National Bureau of Statistics of China. (2025). Statistical Communiqué of the People's Republic of China on the 2024 National Economic and Social Development. https://www.stats.gov.cn/english/PressRelease/202502/t20250228_1958822.html [accessed 03.06.2025].

и далеч над този на Русия – 201.2 трилиона рубли³ (около 2.24 трилиона евро). Преодоляване на споменатото по-рано приоритизиране на националните интереси на отделните страни членки, в това число техните външни и отбранителни политики, и разбирането за национален интерес през общия интерес на Европа обаче все още е значително предизвикателство.

Сред основните предизвикателства е и зависимостта на ЕС от определени въоръжения и техника от САЩ, което предполага, че дори и при силно желано от всички страни членки обединение на техните отбранителни индустрии, то би довело до определени предимства, но резултатите от него ще са видими след години. Такъв е например случаят с разработването на системата Future Combat Air System (FCAS), която има цел да осигури европейска независимост в бойната авиация с потенциални цивилни приложения, но която се очаква да бъде въведена в експлоатация не по-рано от 2040 г.⁴ В същото време от началото на руската инвазия в Украйна през февруари 2022 г. около 75% от сключените с компанията Lockheed Martin сделки за закупуването на нови F-35s са със страни от ЕС (Румъния – 32, Гърция – до 40, Чехия – 24 и Германия – 35), въпреки вече известните закъснения в тяхното производство и неговото значително оскъпяване (Burlikov, 2024). Всичко това показва, че макар и с вече предприети определени стъпки, като например създаването на Европейския фонд за отбрана и плана ReArm Europe, зависимостта на ЕС от САЩ в отбранителната сфера ще продължи и през следващото десетилетие.

Имайки предвид гореизложеното, в настоящата обстановка в Република България въпросът за ОЕО не изглежда да стои на дневен ред, а предприеманите мерки като увеличението на отбранителните разходи е представяно преди всичко като необходимост с оглед постигане на окомплектоването на

³ По данни на Reuters. (2025, April 11). Russia raises 2024 GDP growth figure to 4.3%. <https://www.reuters.com/markets/europe/russia-raises-2024-gdp-growth-figure-43-2025-04-11/> [accessed 03.06.2025].

⁴ Виж Airbus. (n.d.). *Future Combat Air System* (FCAS). <https://www.airbus.com/en/products-services/defence/future-combat-air-system-fcas> [accessed 26.05.2025].

Въоръжените сили на страната и закупуване на конкретни въоръжения и техника с оглед изпълнението на „съюзнически отговорности“ в рамките на НАТО и „в отговор на новите заплахи пред сигурността“⁵, включително като превенция на евентуална агресия от страна на Руската федерация срещу държава член на Алианса. По отношение на българската отбранителна индустрия, като приоритет пред нея се представя адаптирането ѝ към стандартите на НАТО⁶, от което произлизат отчасти и очакванията за заделянето на повече ресурси за отбрана. Всъщност в приетата през 2021 г. Програма за развитие на отбранителните способности на Въоръжените сили на Република България до 2032 г. се посочва, че при реализирането на политиката по въоръженията се залага на „широко използване на агенциите на НАТО за придобиване и поддържане на приоритетните отбранителни способности“.⁷

В същото време България вече предприема известни, макар и засега по-скоро символични стъпки, насочени към по-тясно сътрудничество в отбранителната индустрия в рамките на ЕС, изразяващи се както в заявяването на политическа подкрепа за създаването на структури, имащи за цел именно постигане на по-голяма негова независимост в сферата на отбраната и сигурността, така и посредством участието в конкретни проекти. Голяма част от политическата реторика залита в един от двата полюса – от защита на евро-атлантически ценности до призови за поддържането на приятелски отношения с Русия и отдалечаване от следването на „западни политики“.

⁵ По думите на военния министър Атанас Запрянов по Btv. (2025, 15 февруари): Можем да достигнем 2,5% от БВП за отбрана. <https://btvnovinite.bg/svetut/atanas-zapryanov-mozhem-da-dostignem-2-5-ot-bvp-za-otbrana.html> [посетен на 31.05.2025].

⁶ Виж *Министрите на отбраната на страните-членки на ЕС обсъдиха актуални теми от дневния ред в областта на отбраната*. https://www.mod.bg/bg/news.php?&fin_page=2 [посетен на 31.05.2025].

⁷ Виж *Програмата за развитие на отбранителните способности на Въоръжените сили на Република България 2032*. Приета с Решение № 86 на Министерския съвет от 01.02.2021 г., с. 30, <https://www.strategy.bg/strategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1396>.

2. България в търсене на своята роля в съвременната среда за сигурност

Настоящият геополитически контекст и промените в средата за сигурност поставят пред България въпроса не само за осигуряването на националната ѝ сигурност, а и този как тя да допринесе за постигането на международен мир и сигурност. Последното в крайна сметка има пряка връзка именно с националната сигурност на страната, тъй като свързаността на съвременния свят прави определени рискове и заплахи общи за цели региони, а някои от тях и за света. Такива са нерегламентираната миграция, тероризмът и разрастването на организираната престъпност, които са последствия от въоръжени конфликти, поради което превенцията и разрешаването на последните би допринесло за минимизиране на заплахите пред националната сигурност.

Има няколко основни подхода, които България може да приложи с оглед укрепването на нейната национална сигурност и ангажирайки се с по-активна роля при справянето със заплахите, произтичащи от въоръжените конфликти. В основни линии те се свеждат до действия извън границите на страната (включително чрез заделянето на повече финансови средства и участие в съвместни с други държави действия) и извоюването на определени позиции в рамките на международни организации в сферата на отбраната и сигурността. Всички тези варианти преминават през участието в операции в подкрепа на международния мир и сигурност с военен и граждански компонент, както и посредством хуманитарни мисии.

На този фон онова, което обикновено се прокламира и защитава като тези, представляващи българската външна политика и политиката за национална сигурност, в голяма степен засяга членството на България в двете регионални организации за сигурност, а именно – НАТО и ЕС. Често политиците, политическите анализатори, изследователите и журналистите се обявяват в защита и поддържане на евроатлантическите ценности, които обаче или не биват предавани адекватно на

широката общественост, или биват отхвърляни от немалка част от българските граждани като лишени от съдържание и неотговарящи на измененията в средата за сигурност. Към това трябва да се добави и постоянната дезинформация, фалшиви новини и откровена пропаганда, обслужваща интересите на трети страни.

Да вземем например измененията в средата за сигурност, включително в политическия дневен ред след началото на втория президентски мандат на Доналд Тръмп. Вероятно на първо място следва да се посочат бързо растящите разходи за отбрана и очакванията във Вашингтон за тяхното значително увеличение в рамките на НАТО (Kiderlin, 2025). Очакванията за заделянето на 5% от БВП на всяка страна член на НАТО за отбрана звучат противоречиво, особено на фона на ширещата се инфлация и проблеми от икономическо и политическо естество в рамките на Алианса. Независимо от това все повече държави го възприемат като възможност за увеличаване на техния отбранителен потенциал и като необходимо за адекватно противопоставяне на заплахите от трети страни, в случая от Русия. Нещо повече, през май тази година министърът на външните работи на Германия публично обяви подкрепа за отделянето на 5% от БВП за отбрана (Gray & Bayer, 2025), след като малко по-рано това бе направено и от генералния секретар на НАТО Марк Руте.

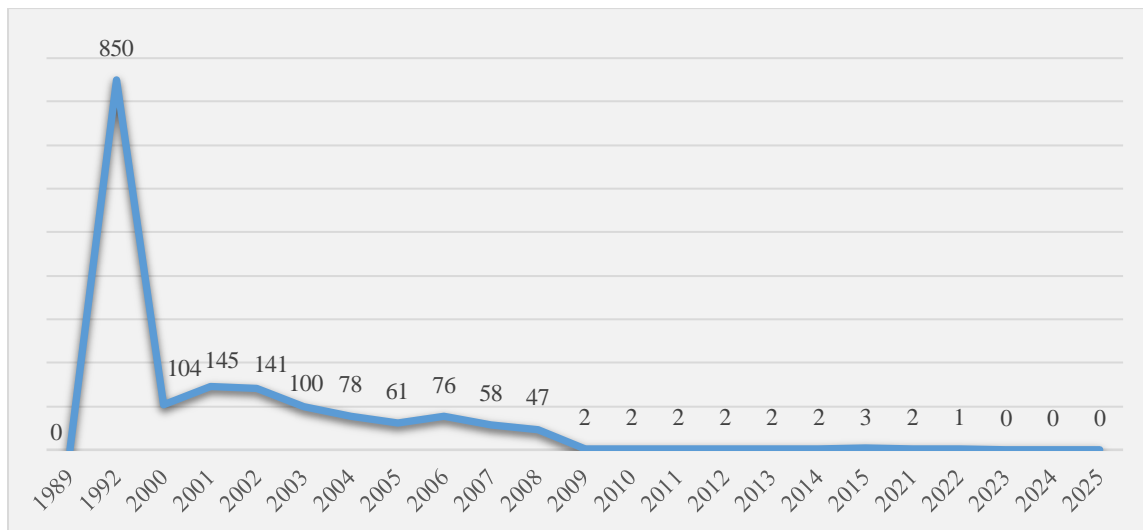
В такава обстановка и при видимо голямата политическа фрагментация в страната, България продължава опитите за повишаване на своя отбранителен потенциал, преди всичко в рамките на НАТО, и с решения, при част от които липсва икономическа обосновка. Последното създава определено социално напрежение и възможности за извличане на политически дивиденди, включително при последващи парламентарни избори. Като такива могат да бъдат посочени решенията за предварителното заплащане на първите осем изстребителя F-16 Block 70 (при определени липси в целия договорен пакет) и вдигането на възнагражденията на военнослужещите с близо 30% наведнъж и заложеното им в

закона индексирание всяка година без прилагането на реформа и ясен критерий за постигане на качество.

3. Участие в операции в подкрепа на международния мир и сигурност

Липсата на решителност и по-голяма активност в международните отношения от страна на България днес трябва да бъде гледана не през призмата на пропуснатите възможности, а преди всичко като изводи, от които страната да се възползва в бъдеще. Докато НАТО и ЕС имат регионални измерения, поради което част от вземаните решения, особено в рамките на първата, не се възприемат като легитимни за останалата част от света, ООН продължава да бъде единствената и основна организация, натоварена със задачата за поддържане на международния мир и сигурност. Поради тази причина е изненадваща пасивността на България по отношение на търсене на по-голяма роля именно в ООН и осъществяваните от нея дейности. Така например, при все че сред непостоянните членове на Съвета за сигурност се полага едно място на държава от Източна Европа, България не го е заемала от 2002–2003 г. Във връзка с това е необходимо да се посочи, че непостоянните членове в Съвета за сигурност се избират с мнозинство от две трети от държавите членки на ООН, а сред критериите за избор са поддържането на ясни позиции в осигуряването на международен мир и сигурност, както и участието в мироопазващите операции на глобалната организация посредством предоставянето на въоръжен и/или граждански персонал и/или посредством тяхното финансиране.

Доколкото икономическото развитие на страната през последните две десетилетия предполага българският принос към мироопазващия бюджет на ООН да не бъде много по-голям от настоящия си размер, не така стоят нещата с предоставянето на персонал (фиг. 1).

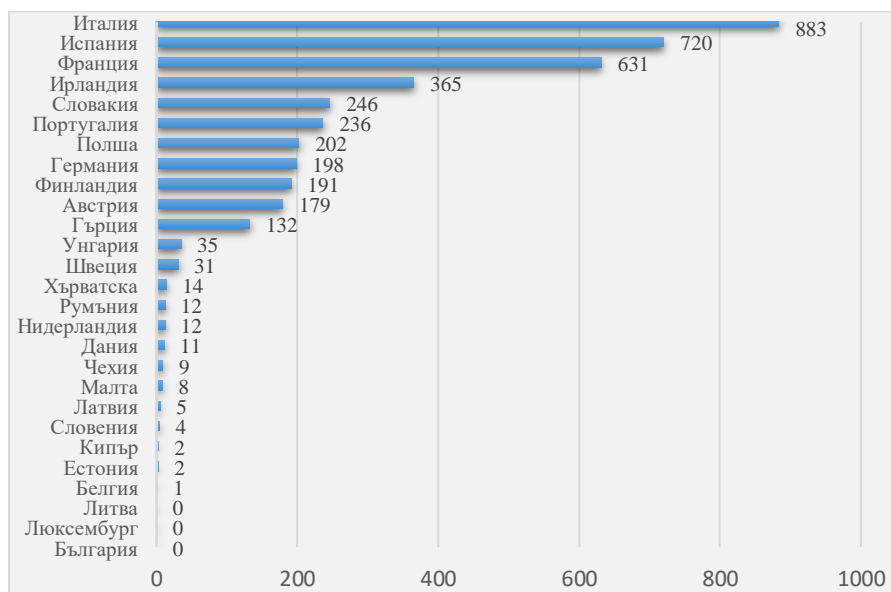
Фигура 1. Униформен персонал от България в операции и мисии на ООН (2000 – 2025)*

Данни: Министерство на отбраната на Република България и ООН. (Данните за 2025 г. са към 28 февруари същата година.)

Както се вижда от графиката, България не участва активно в мироопазващите операции на ООН от 2009 г. насам, а участието до 2022 г. е откровено символично, като в последните три години страната не предоставя персонал за тях. Спадът от 2003 г. може да бъде обяснен отчасти с приоритизирането на участие в операции и мисии на НАТО и ЕС, както и с това, че основен проблем пред българските въоръжени сили продължава да бъде т.нар. техен некомплект. Според цитирани от Комисията по отбрана в Народното събрание на Република България данни той остава 21.8% в края на 2024 г. При доброволния резерв попълването е едва 16%, а постигнатото известно подобряване в попълването на незаетите длъжности се отдава преди всичко на повишените със средно 30% възнаграждения на военнотружещите.⁸ Въпреки тези причини намирането на

⁸ Виж Народно събрание на Република България. (2025). Комисия по отбрана: Стенограми – Протокол № 6 от 28 май 2025 г.,

аргументи за липсата на участие в мирни операции, ръководени от водещата организация в поддържането на международния мир и сигурност в глобален аспект, е по-скоро трудна задача. Това е видимо и от участието в този род операции на ООН на останалите страни членки на ЕС (фиг. 2), повечето от които членуват и в НАТО.

Фигура 2. Брой персонал от страни от ЕС в мироопазващи операции на ООН към 28.02.2025 г.

Източник: ООН

Фигура 2 разкрива, че България заема последно място по брой предоставен персонал заедно с Литва и Люксембург, като от представените данни могат да се направят няколко основни извода. На първо място, явно е, че повече държави от ЕС възприемат участието си в мироопазващите операции на ООН като част от тяхната външна политика и в защита на своите национални интереси, включително в политическо и икономическо отношение. Като пример за последното може да се даде Италия, която предоставя въоръжен и цивилен персонал за

<https://www.parliament.bg/bg/parliamentarycommittees/3604/steno/8804> [посетен на 01.06.2025].

нуждите на мироопазващата роля на ООН в страни и региони от стратегически важен за нея интерес. Например от общо 883 души, 876 са разположени в мироопазващата операция в Ливан (UNIFIL), включително целият въоръжен персонал, предоставен от страната в мирни операции на ООН, възлизащ на 860 души. В същото време си струва да се отбележи, че в периода 2011–2024 г. италианският износ на стоки в блискоизточната страна възлиза на над 18 милиарда щ.д., като Италия регистрира и положително търговско салдо в размер на близо 17,6 милиарда щ.д.⁹

Някои от страните от ЕС като Италия, Франция и Испания не само предоставят голям брой персонал за нуждите на мироопазването на ООН, но оперират активно и в други формати посредством операции, осъществявани именно от ЕС и НАТО. По данни на Алианса от май 2025 г. Италия предоставя за KFOR 1258 души въоръжен персонал¹⁰, като освен това участва в близо 15 други мисии в Средиземноморието и Близкия изток, сред които EUNAVFOR Atalanta (198 военнослужещи), операция EMASOH в протока Hormuz (200 военнослужещи), мисията на НАТО в Ирак, мисията Prima Parthica (1005 военнослужещи), EUTM (171 военнослужещи) и други (Noro, 2025, 254). Италия е рамковата държава и на бойната група на НАТО в България.

На свой ред през 2025 г. Испания ще ръководи бойната група на операцията FLF-Словакия, което се очаква да увеличи предоставяния от страната въоръжен персонал в рамките на НАТО до 1700 души. Освен това Испания участва в мисиите на ЕС в Централноафриканската република, Сомалия и Сенегал, както и в операцията Аталанта, а като цяло през 2025 г. Испания ще участва с близо 3000 военнослужещи в общо 16 задгранични мисии и операции, разположени на четири континента.¹¹ За

⁹ Изчисленията са на автора на база данни от UN Comtrade Database. (2025). Trade Data. <https://comtradeplus.un.org/> [accessed 25.05.2025].

¹⁰ Виж NATO. (2025). Kosovo Force (KFOR): Key Facts and Figures. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2025/5/pdf/2025-05-13-KFOR-Placemat.pdf [accessed 25.05.2025].

¹¹ Виж Ministerio de Defensa/Gobierno de España. (2025). Foreign Operations. April. <https://emad.defensa.gob.es/en/operaciones/operaciones-en-el-exterior/> [accessed 25.05.2025].

отбелязване е, че страната не предоставя персонал за нуждите на KFOR, което е следствие от позицията на испанското правителство за непризнаване на Косово за независима държава с оглед притесненията за осъществяване на подобни сценарии в някои автономни региони на Испания. Данните от фигура 2 разкриват също така, че с изключение на Белгия останалите седем предхождащи България държави в поместената „класация“ имат по-малко население, което отхвърля евентуалния довод за демографска обосновка на очевидната пасивност на страната в това отношение.

Гореизложените данни и доводи показват достатъчно ясно, че участието в мирни операции се разглежда от отделните страни като част от тяхната външна политика и национална сигурност. Може да се твърди, че е видно приоритизирането на българското участие в операциите в подкрепа на международния мир и сигурност, ръководени от НАТО и ЕС. Остава неясна (или по-скоро неоправдана) аргументацията за липсата на предоставянето на персонал от страна на България за нуждите на мироопазващата роля на ООН.

С оглед на същественото увеличение на бюджетите на МО и МВР в последните няколко години по-активното участие на Въоръжените сили на страната (както и на полицейските служители) в поддържането на международния мир и сигурност би могло да доведе и до определени ползи от социална и икономическа гледна. С други думи, необходимо е да се търсят и социални, и икономически предпоставки, които да действат като балансиращ елемент във вече започналите в страната социални напрежения, изразяващи се в исканията на заетите в различни бюджетни сектори за увеличение на получаваните възнаграждения, преди всичко именно на база на съществените увеличения в сектора за сигурност и отбрана.¹² В тази връзка не

¹² Виж например Събчева, Ц. (2025, 1 април). Президентът на КТ "Подкрепа" за протестите: Трябва да се разговаря и да се чува това, което отсрещната страна приказва. <https://www.focus-news.net/novini/Bulgaria/Prezidentut-na-KT-Podkrepa-za-protestite-Tryabva-da-se-razgovarya-i-da-se-chuva-tova-koeto-otsreshnata-strana-prikazva-2504334> [отворен на 01.06.2025].

трябва да се подценява и възможността подобни напрежения лесно да придобият политически окраски със съответните последиствия.

По-активното участие на България в операциите в подкрепа на международния мир и сигурност ще доведе до няколко отчетливи ползи, сред които *подготовката на военен контингент за целите на операциите в подкрепа на международния мир и сигурност* (повишавайки и интереса към военната професия), *избягване на възможността българските военни да изостанат от своите чуждестранни колеги по отношение на осъществяването на реални действия на терен, съхраняване, придобиване и запазване на ценен (боен) опит на фона на бързо изменящите се предизвикателства пред глобалната сигурност, придобиване на международен престиж и авторитет, изграждане и поддържане на икономически и търговски взаимоотношения с хост страната, повече възможности за участието на жени и тяхното кариерно израстване* (Димитров, 2024) както и *повишаване на интереса и сред цивилното население за участие в мирни операции*.

4. Принос чрез хуманитарна дейност

Хуманитарната дейност е въпрос от съществено значение в съвременната среда за сигурност и се възприема за важна част от управлението на различни кризисни ситуации като въоръжени конфликти, природни бедствия и такива, причинени от човека (Михаил, Рамацоти, Димитров, 2025, 12). Това води до интереса на много страни да осъществяват или подпомагат хуманитарната дейност, като вероятно заинтересоваността може да се счита за логична от гледна точка на това, че държавите са отговорни по закон за осигуряването на защитата и благосъстоянието на хората в криза, а начините, по които това се реализира на практика, обикновено включват предоставянето на финансова помощ, определен тип услуги и партньорски взаимоотношения с хуманитарни организации (El Taraboulsi-McCarthy, 2022).

Важно е да се подчертае, че освен да намали страданието и да подпомогне милиони в нужда, хуманитарната дейност има и други цели, включително икономически и политически, поради което нейната роля не следва да се разглежда в стриктно хуманитарен контекст. Не е изненадващо, че редица държави считат хуманитарната дейност за част от своята външна политика. Така например Германия разглежда хуманитарната помощ като допринасяща за нейната външна политика, включително за разрешаването на кризи и конфликти. В приетата от Дания през 2021 г. *Стратегия за сътрудничество в развитието* се подчертава ролята на страната за разрешаване на основните проблеми в световен мащаб, в това число посредством предоставянето на хуманитарна помощ и инициативи, насърчаващи мира, стабилността и развитието.

Предоставянето на помощ за развитието и хуманитарните действия и политиките в тази насока имат съществено значение и за Испания, която разширява и укрепва своите връзки с латиноамериканските страни и държавите от средиземноморския регион както на равнище държава, така и на равнище автономни региони. Участието на испанските въоръжени сили в мироопазващи операции допринася за легитимирането на тяхната роля и подобряването на социалния им имидж (Aguirre, Rey 2000, 190–209).

Могат да се посочат и редица примери извън ЕС за предоставянето на хуманитарна помощ като съществена част от следването на определена външна политика. Само за 2023 г. САЩ предоставя хуманитарна помощ на приблизителна стойност от 14.43 милиарда щ.д.¹³, а като цяло страната заема първо място в света по отношение на доставянето на чуждестранна помощ по абсолютен размер. Самата чуждестранна помощ се предоставя под различна форма, но в основни линии може да се раздели на четири основни форми – хуманитарна, помощ за развитие, военна помощ (но и невоенна помощ, насочена към укрепване на

¹³ Виж U.S. Department of State. (2025). Humanitarian Assistance Obligations. <https://www.foreignassistance.gov/> [accessed 03.06.2025].

сигурността) и политическа и икономическа помощ. Всичко това демонстрира и явната свързаност между помощта, от една страна, и външната политика и националната сигурност на предоставящата я държава, от друга страна. Като пример в тази насока може да се посочи изследване на Finkel, Pérez-Liñán и Seligson, в което те откриват значителна положителна връзка между предоставяните ресурси по програмата „Демокрация и управление“ на Агенцията на САЩ за международно развитие и тяхното въздействие върху демокрацията (Finkel, Pérez-Liñán and Seligson 2007). Важно е да се подчертае, че въпросът за хуманитарната дейност и нейното значение, включително за развитието на държавата и обществото, в САЩ се улеснява както от застъпването ѝ в редица образователни програми, така и от наличието на приблизително 1,5 милиона действащи неправителствени организации, които се занимават и с разработване и разглеждане на нови подходи към социалните и икономическите проблеми, които обикновено правителствата не могат да решат сами.¹⁴

Китай представлява друг пример за ясно осъзнаване на връзката между хуманитарна помощ и национални интереси. Една от важните му цели е да си изгради положителен имидж за основа на своята външна политика, а хуманитарната дипломация представлява полезен инструмент в това отношение, имайки предвид алтруистичния характер на хуманитарните действия (Виж Gong, 2021, 238–252).

В България сътрудничеството за развитие и хуманитарна помощ са разглеждани като интегрална част от външната политика на страната. В *Средносрочната програма за помощ за развитие и хуманитарна помощ на република България за периода 2020 г. – 2024 г.* се посочва, че съвременните хуманитарни кризи имат комплексен характер, което изисква изграждането на ефективна връзка между различните форми на

¹⁴ Виж U.S. Department of State. (2025, January 20, 2025). Non-Governmental Organizations (NGOs) in the United States: Fact sheet. <https://www.state.gov/bureau-of-democracy-human-rights-and-labor/releases/2025/01/non-governmental-organizations-ngos-in-the-united-states> [accessed 21.05.2025].

хуманитарната помощ, помощта за развитие и усилията по изграждане и опазване на мира с оглед избягване на рисковете, които генерира една такава криза (например миграционни потоци).¹⁵ Поради това сред приоритетните географски региони за предоставяне на българската хуманитарна помощ са такива, характеризиращи се с нестабилност (напр. Близкия изток и Северна Африка), или засегнати от природни и климатични бедствия.

Следваните от България политики в полето на хуманитарната помощ и действията по развитието се осъществяват по-скоро посредством ЕС и неговата ОПСО. Належача е обаче необходимостта от актуализация на нормативната база. Освен това се създава впечатление за недостатъчна гласност относно необходимостта от предоставянето на такава помощ и на конкретните данни за нея. Заявените засега позиции и намерения остават преди всичко на хартия. Така например хуманитарната помощ от България за Украйна от началото на войната до 28 февруари 2025 г. според данните на Kiel Institute се равнява на едва 0.002 милиарда евро (Trebesch. et al. 2025), с което се пропускат редица възможности – от политически до икономически и свързани с гарантиране на националната сигурност на България. За реализиране на последното е необходимо ангажиране на неправителствените организации, системата на висшето образование и насърчаването в българското общество на предоставянето на хуманитарна помощ и помощ за развитието.

Заклучение

В Актуализираната стратегия за национална сигурност на Република България е записано, че като член на ЕС и НАТО тя разглежда гарантирането на сигурността си като стратегическа национална задача, включително в рамките на НАТО и общата външна политика и политика за сигурност на ЕС, а рисковете и

¹⁵ Виж Министерски съвет. (2021). Средносрочна програма за помощ за развитие и хуманитарна помощ на Република България за периода 2020–2024 г. <https://www.strategy.bg/strategicdocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1401> [отворен на 03.06.2025].

заплахите за сигурността на България и гражданите ѝ зависят от измененията в средата за сигурност.¹⁶ В това отношение може да се твърди, че има дефицит на проактивни позиции от страна на България да отговори адекватно на рисковете и заплахите, породени от динамичността на съвременните обстоятелства, свързани със сигурността. Към настоящия момент външната политика на страната продължава да страда от липса на последователност и от прояви на разнопосочни послания, отправяни от политическите актьори. За последното допринася и фрагментираната политическа обстановка в страната в последните няколко години, което изглежда пречи на формирането и следването на конкретни стъпки в преследване на националните интереси в отбраната и сигурността, включително и зад граница. Примерите в това отношение не са малко, а като най-емблематични могат да се посочат позициите спрямо войната в Украйна, придобиването на определена военна техника и въоръжения и участието на български военнорслужещи в операции и мисии зад граница.

Повече от наложително е България да има ясно изразена позиция в сферата на мира и сигурността както в регионален, така и в глобален мащаб. Последното произлиза от глобалния характер на рисковете и заплахите, най-доброто противодействие на които е превенцията. Тя на свой ред изисква не пасивност и неясноти в следваните политики, а предприемането на проактивни действия.

Библиография:

Димитров, А. (2024). *Операции в подкрепа на международния мир и сигурност*. ИК УНСС. София.

Михаил, А. К., Рамацоти, М. & Димитров, А. (2025). *Насоки за сигурността на хуманитарните работници в рискови зони*. Издателство „Нова Звезда“.

Aguirre, M., & Rey, F. (2000). *Development co-operation and humanitarian action in Spanish foreign policy. Mediterranean Politics*, 5(2), 190–209.

¹⁶ Виж Актуализирана стратегия за национална сигурност на Република България. Приета с Решение на НС от 14.03.2018 г., обн., ДВ, бр. 26 от 23.03.2018 г.

Събчева, Ц. (2025, 1 април). *Президентът на КТ „Подкрепа“ за протестите: Трябва да се разговаря и да се чува това, което отсрещната страна приказва*. <https://www.focus-news.net/novini/Bългария/Prezidentut-na-КТ-Подкрепа-za-protestite-Tryabva-da-se-razgovaryu-i-da-se-chuva-tova-koeto-otsreshnata-strana-prikazva-2504334>.

Burlikov, A. et al. (2024, December 18). *The US Defence Industrial Base Can No Longer Reliably Supply Europe*. Bruegel. Retrieved from <https://www.bruegel.org/analysis/us-defence-industrial-base-can-no-longer-reliably-supply-europe>.

Egger, C., & Schopper, D. (2022). *Organizations Involved in Humanitarian Action: Introducing a New Dataset*. *International Studies Quarterly*, 66(2), sqac009.

El Taraboulsi-McCarthy, S. (2022). *Foreign Policy and Humanitarian Action: An Agenda for Inquiry*. ODI.

Gray, A. & Bayer, L. (2025, May 2). *Exclusive: NATO's Rutte Floats Including Broader Security Spending to Hit Trump's 5% Defence Target*. Reuters. <https://www.reuters.com/world/nato-chief-rutte-floats-two-tier-spending-plan-meet-trump-target-2025-05-02/>.

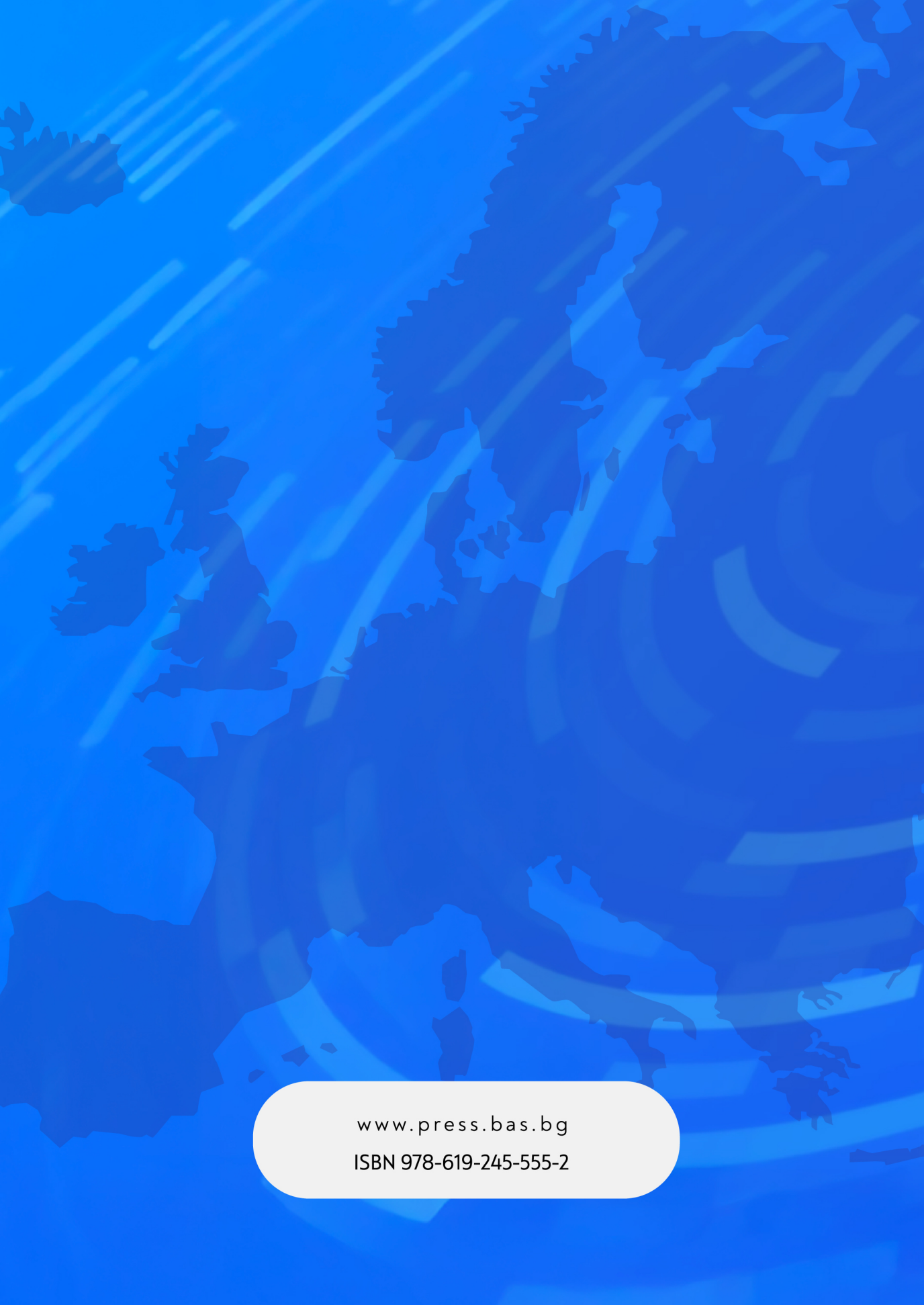
Gong, L. (2021). *Humanitarian Diplomacy as an Instrument for China's Image-Building*. *Asian Journal of Comparative Politics*, 6(3), 238–252.

Finkel, S. E., Pérez-Liñán, A., & Seligson, M. A. (2007). *The Effects of U.S. Foreign Assistance on Democracy Building, 1990-2003*. *World Politics*, 59(3), 404–438.

Kiderlin, S. (2025, May 15). *Germany Backs Trump's Push for 5% NATO Defense Spending Target*. CNBC. <https://www.cnn.com/2025/05/15/germany-backs-trumps-push-for-5percent-nato-defense-spending-tar>.

Noro, L. (2025). *Le opportunità per l'Italia nel grande caos mediorientale*. *Limes*. n. 2/2025 (febbraio), pp. 251–260.

Trebesch, C. et al. (2025). *The Ukraine Support Tracker: Data Set*. *Kiel Institute for the World Economy*. <https://www.ifw-kiel.de/publications/ukraine-support-tracker-data-20758/>.

www.press.bas.bg
ISBN 978-619-245-555-2